

SPLITPOINT

Æstetiske valg i instrumentation af et moderne slagværk

Af Henrik Knarborg Larsen, lektor

Kan man beskrive den kunstneriske proces i ord? Skabelsen af en idé – udviklingen af en klang? Oplevelsen af musikken som en tilstand, hvor man er i det absolut nødvendiges øjeblik, opslugt af musikken, tabt for én selv og samtidig mere tilstedeværende end man troede muligt?

Det kan virke som en umulig opgave, men jeg vil alligevel prøve at indfange nogle af de oplevelser i min kunstneriske proces, der lader sig nedfælde på papir – vel vidende at de beskrevne oplevelser måske ikke er dem, der skaber den egentlige essens, den indre nødvendige drivkraft, som nærmest er ubeskrivelig. Jeg har valgt at tage udgangspunkt i det konkrete område instrumentation – instrument- og køllevalg, der på samme tid er forholdsvis ligetil at beskrive og meget væsentligt for værkernes fortolkning. Mere specifikt har jeg valgt at beskrive et scenarie, hvor komponist og musiker i samarbejde udvikler en instrumentation, der er unik for værkets karakter.

Splitpoint

Mit udviklingsarbejde omkring instrumentation i samarbejde med komponisten

tager udgangspunkt i værket Splitpoint for lilletromme, sandpapir og "s". Værket er markant og byder på store kunstneriske udfordringer i realiseringen af den overordnede vision.

Titlen Splitpoint refererer til det krydsfelt i et gammelt lydstudie, hvor man med ledninger kan koble effekter etc. til og fra, og er en henvisning til stykkets collageagtige konstruktion og samtidig til storformens semikolon, som på mange måder er selve værkets splitpoint. Formmæssigt skabes meget ud fra en tanke om begivenheder, der enten accelererer eller decelererer i hyppighed. Det er en enkel måde at skabe fornemmelsen af flere lag, der forskyder sig i forhold til hinanden og eksisterer sideløbende. Dynamik bruges både til at skabe et energisk udtryk og til at tydeliggøre

retningerne. I anden halvdel af stykket genfindes disse idéer samtidigt med, at der arbejdes med en simpel dobbeltrettet polyrytmisk model. Første del af takten bliver gradvist langsommere, mens sidste del af takten fordobler tempoet. Skillelinjen – som også kan opfattes som et splitpoint – forskydes, så det er en større og større del af takten, der er fordoblet. Så mens tempoet egentlig bliver langsommere, får man en fornemmelse af konstant stigende aktivitet.

Simon Steen-Andersen skrev værket til mig under vores fælles studier i Freiburg i 2002, og stykket er blevet løbende redigeret i 2010-2014 i samarbejde med komponisten for at skabe en mere tydelig form gennem større distinktion mellem klangene.

Fireogtyve lyde plus lidt flere

En unik sammenhængende klangverden af markante gråtoner karakteriserer værket, som udelukkende er skrevet for lilletrommelyde og stemmens og fodens efterligning af whiskerslyden. En stor del af Simons vision var at få så mange lyde som muligt ud af et enkelt instrument, der normalt betragtes nærmest "monotont".

Redskaberne var særlige stikker, som vi udviklede sammen; den ene med whiskers i den ene ende og blød kølle i den anden – den anden med "rute" (blomsterpinde) i den ene ende og en tynd pind i den anden. Senere har jeg tilføjet et lille metalrør i den ene ende for at skabe en tydelig fortissimo-lyd på de store kantslag, der er et vigtigt formmæssigt element. Disse fire lyde multipliceres med tre forskellige anslagspunkter: kant, ved kanten og på midten af trommen. Lydene har jeg senere differentieret yderligere ved at tilføje et lille stykke filt på midten af trommen. Det giver en mørkere lyd, grundet den blødere overflade.

Disse i alt 12 lyde udvides med muligheden for at slå seidingen (snare) til og fra. Dette er både en lyd i sig selv og en farvning af de øvrige lyde, som dermed får fordoblet deres klangmuligheder. 24 lyde plus lyden af seiding der slås til og fra. Endelig tilføjer han lyden af sandpapir mod træ betjent med et stykke sandpapir under foden, som en fætter til whiskerslyden og lyden "s" frembragt med stemmen, der også refererer til samme univers.

Tidlig udgave af hjemmebygget kølle m. whisker

Tidlig udgave af hjemmebygget kølle m. rute/rods

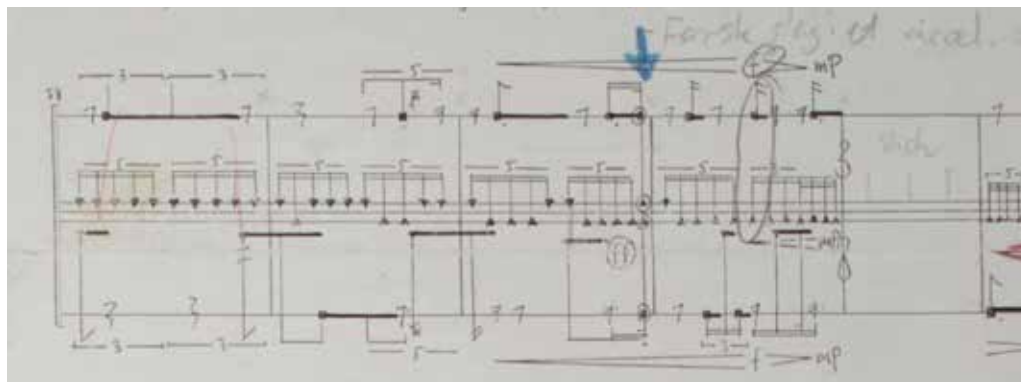
Muligheder og begrænsninger i instrumentationen

Det kunstneriske udviklingsarbejde har primært ligget i den udvikling af værket, der er sket ud fra instrumentationens muligheder og begrænsninger. Begrebet instrumentation er udvidet til både at omfatte instrumentvalget og valget af de stikker, som er essentielle for værkets klangverden. Værket er komplekst i udtrykket, og selvom det formmæssigt er klart og tydeligt, når man studerer partituret, er det en udfordring at få værket til at fungere i praksis. De lyde, Simon Steen-Andersen har valgt på lilletrommen, ligger ikke fjernt nok fra hinanden, hvis publikum skal nå at opleve strukturen. Han fordrer ekstreme dynamiske udsving, som ikke altid er umiddelbart mulige med de valg, der er taget med stikkerne. Derfor har en videreudvikling af de enkelte lyde været en del af arbejdet med at få stykket til at stå klarere. Det er sket i et inspirerende og tæt samarbejde med komponisten, som ligger udover det sædvanlige. Fremadrettet vil vi eksperimentere med andre lyde og instrumenter, og jeg vil udvikle en version af stykket for helt andre instrumenter, for at se om det kan gøre storformen endnu tydeligere.

Forskellige elementer i udviklingsarbejdet

- Stikker: "Rute" (blomsterpinde): Denne lyd har været afprøvet med et utal af forskellige tynde plastik- og træpinde for at finde den, der gav den mest karakteristiske lyd. Stort antal af pinde gav mulighed for dynamik, men for mange gav en mindre markant lyd.
- Filt-ende: Modeller med forskellig tykkelse af filt er afprøvet. Også forskellige garnkøller med mere tyngde. Udfordringen ligger i at finde en filtlyd på kantslagene, der giver mening og fleksibilitet. Er den indre del af køllen for hård, bliver der ikke stor forskel på kantslag med stik og filt. Er den for blød, bliver det umuligt at få en ff-dynamik frem på kanten.
- Pind: Her har vi afprøvet forskellige tykkelser og trætyper. En lakeret egetræs-rundstok 7 mm er indtil videre det, der giver den mest differentierede klang.
- Whiskers: En række whiskers med forskellige tykkelser er afprøvet.
- Skind: Vi har afprøvet en række skindtyper: Remo: Ambassador, Diplomat, Coated Smooth White og Renaissance. Det viste sig hurtigt, at det tynde Renaissance

Splitpoint – uddrag af node

Diplomat gav mest differentiering af lyden med de forskellige stikker. Til gengæld var lyden lidt for tynd på midten af trommen. Dette kompenserede jeg for ved at sætte et lille stykke filt midt på trommen, som kunne give den sidste afrunding af klangen og gøre den mere anderledes end lyden ved kanten af trommen.

- Skumgummifyld: Et eksperiment var at fylde hele trommen op med skumgummi. Det gav en ekstremt tør lyd, der til en vis grad klædte stykket, men til gengæld blev det dynamiske spænd mindre, og der var ikke så stor forskel på lydene, så det blev uinteressant i længden.
- Dampning pads: Små dæmperpads gav samme effekt som skumgummifyldet med tørheden, men her var differentieringen stadig god.
- Mikrofoner: Vi har prøvet at udvide stykkets klangverden ved at tilføje forstærkning. En række eksperimenter med mikrofoner har allerede fundet sted og er det område, vi vil arbejde intenst på i forbindelse med indspilningen af værket. Det er en fordel for dynamikken at kunne bevæge lyd-kilden i forhold til mikrofonen, som man kan med munden og sandpapiret, men for mange af lydene er det ikke muligt.
- Fod/sandpapir: Sandpapiret er klistret fast til højre sko. I første omgang klistrede jeg det fast ved hver koncert. Jeg er nu gået over til at have en særlig sko (Adidas håndboldsko), som jeg har sat sandpapiret meget præcist fast på. I starten brugte jeg som sandpapir på gulvet et stort ark i grovhed (korn 80). Senere har jeg fundet ud af at lime flere strimler i forskellige grovheder sammen, så lyden automatisk får crescendo, når jeg bevæger skoen fra fint papir til groft papir.

Splitpoint – lilletromme med køllewhisker og rutestik

- En ekstra tromme: I 2010 introducerede vi en ekstra lilletromme. Den skulle gøre det indskudte fragment (første gang i takt 20), der gentages gennem hele stykket mere tydeligt. For at differentiere lyden yderligere har jeg lagt et omvendt con-gaskind ovenpå lilletrommeskindet. Det tykkere skind giver en tør og ret speciel lyd, der er med til at gøre temaet karakteristisk.
- To ekstra trommer: Vi eksperimenterer også med 3 lilletrommer, så anden halvdel af stykket kunne få en helt ny klang. Vi blev dog enige om, at 2. halvdel af stykket er så karakteristisk i sig selv, at den ekstra tromme ikke var nødvendig for at opleve ændringen.
- Woodblock til kantlyd: Dette var for at gøre kantlyden mere specifik. Vi fandt, at woodblocklyden lå for langt fra de andre lyde i stykket, så vi gik væk fra idéen.
- Betydningsfuld kraftig markering: "s", sandpapir, kant og midten af trommen spilles samtidigt (fx takt 5 og 14). Vi arbejdede med en del forbedringer:
 - Tilføjelse af en ekstra tromme for tydeligere markering
 - Tilføjelse af lille metalrør på den ene stik, som forstærkelse af kantlyden.
 - Sandpapir gradueret, så der er grovere korn i sidste del af trækket med foden (intensivering af crescendo).
 - Tilføjelse af mikrofoner (4x Shure SM 57 til stemme og fod og to steder på trommen, samt kontaktmikrofon på trommen)

Nye redskaber -> nye teknikker

-> nyt værk?

I denne proces arbejder komponisten og musikeren på flere planer. Hver gang en

ny lyd og kølle afprøves, kan komponisten let tage stilling til den nye lyd særskilt, men enhver ændring af stikker, skind og tromme etc. vil skabe nogle nye forhold for forbindelser mellem tonerne og muligheder for at styre dynamikken. For at skifte fra den ene ende af stikken til den anden må man opfinde nye teknikker, som er meget afhængige af vægt og beskaffenhed af stikkerne. Det er altså ikke nok, at komponisten vælger sine lyde. De skal afprøves i praksis, og der skal træffes kunstneriske valg på baggrund af en række kompromisser, man må indgå i processen. Fx kan en lille ændring af filtenden bevirke, at det ikke længere er muligt at spille så kraftigt med den ende, og hele dynamikken for værket må ændres.

I et komplekst og virtuost værk som dette, er betydningen af, at man træffer de rigtige valg i forhold til instrumentation særlig vigtig, da de gradvist udvikler værket i retning af den kunstneriske vision.

Overføringsværdi

Det udviklingsarbejde, der har fundet sted i forbindelse med Splitpoint, har været af stor betydning for min personlige udvikling som musiker og for udviklingen af min fortolkning både af dette og andre værker. I et pædagogisk perspektiv har mit kunstneriske udviklingsarbejde også haft stor betydning. Jeg bruger de kunstneriske erkendelser og udviklingen af nye klanglige muligheder i mit daglige arbejde med at udvikle både de studerendes forståelse for interpretation og fortolkning og deres kreative valg i forbindelse med instrumentation.

Efterskrift

I 2015 fik jeg mulighed for at indspille Splitpoint i videoformat. Indspilningen foregik i Symfonisk Sal Aarhus i samarbejde med Jacob Nielsen (Visual Classics) med 7 videokameraer og 7 mikrofoner, så det var muligt at skabe nærbilleder og close up mikrofonering af de forskellige hændelser.

I redigeringen er materialet klippet ret stramt, så værkets karakter afspejles i en energisk video. Mikrofoner og kameraer er bevidst inkluderet i billedfladen som en del af det kunstneriske udtryk. I sidste del af værket hejste vi kameraet helt op under loftet for at skabe en fornemmelse af at hæve sig væk fra værket til sidst. Jeg har selv stået for miks og klipning af lydsiden, og billedsiden er klippet i tæt samarbejde med Jacob Nielsen.

Denne sidste bearbejdning af værket giver gennem en tværetetisk tilgang publikum en ny og mere inddragende oplevelse af værket; gennem billeder og klipning og de tætte mikrofoner kommer man i bogstaveligste forstand helt tæt på værket og dets stramme opbygning.

Simon Steen-Andersen superviserede processen, og i forbindelse med videoindspilningen udarbejdede jeg i samarbejde med ham et par nye klanglige detaljer, som jeg kort vil resumere her:

- Tilføjelse af øldåse til det gennemgående brud så denne lyd skiller sig mere ud fra resten.
- Tilføjelse af ekstra dyb tromme til indskuddet. På midten af den tromme påklisset træ for at skabe ny lyd på midten og en metalskinne på kanten for at skabe en ny kantlyd i indskuddet.
- I anden del påklistrede jeg en lille porcelænsskål på midten af trommen. Det

var vigtigt at tilføje en ny lyd, så lydfladen vedblev at være interessant, og det viste sig at porcelænsskålen både gav en påvirkning af centerlyden og klangen i resten af trommen. For yderligere at skabe kontrast klistrede jeg sandpapir til skindet på denne tromme, så også whiskerslyden blev forandret.

For at muliggøre en helt tæt mikrofonplacering, der giver oplevelse af, at lydene er under mikroskop, var det ironisk nok nødvendigt at øve mig på at spille med mindre udsving i dynamikken – en komprimering. Derfor fjernede jeg til indspilningen metal delen af den ene stik – den umuliggjorde at få balance i lyden. Det er interessant, at en indspilning kræver så stor bearbejdelse af spilleteknikken. I dette tilfælde skyldes det, at lydniveauet – gain – kan skrues mere op, hvilket var komponistens ønske for at skabe en endnu større oplevelse af nærhed til lydene. I en livesituation ville der opstå feedback mellem højttalerne og mikrofonerne ved så højt gain, men det sker ikke i indspilningssituationen.

BIO

Danish percussionist Henrik Knarborg Larsen has performed as a soloist and chamber-musician all over Scandinavia, Europe, USA and Asia. He is Head of Percussion at the Royal Academy of Music Aarhus/Aalborg, where he has rebuild the percussion education, based on modern principles that encompass interpretation theory, practice strategy and body and mind awareness, which he presented at PASIC Indianapolis 2009. He has recorded several CD's, including the solo-CD "Convergence" (Classico) and this years new releases Musica Impura (Classico) and Burst (Dacapo Records). In Paris in 2007 he premiered the solo show "Les sons de l'art", a combined theatre and contemporary music performance. Last year he acquired the position as percussionist at Århus Sinfonietta, the oldest and most prestigious contemporary music ensemble in Denmark.

*Videoen med Splitpoint kan opleves her:
<http://www.musikkons.dk/index.php?id=2623>*

